

А. 200
орбико

ОТЕЦЪ ПАИСИЙ

РЕДАКТОРУ:

Г. П. ГЕНОВЪ, С. КАЗАНДЖИЕВЪ,
П. МУТАФЧИЕВЪ

УРЕДНИКЪ: Г. КОНСТАНТИНОВЪ

ГОД. IX

СОФИЯ

КН. 1-2

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Задачи — отъ Г. Константиновъ
2. Възпитание въ духа на националната култура — отъ Емануилъ п. Димитровъ
3. Тракийци (етнографска скица) — отъ Хр. Вакарелски
4. Българитъ въ Америка — отъ Борисъ Зографовъ
5. Последнитъ дни на Василь Левски — отъ Ал. Бурмовъ
6. Изкуство и образование — отъ Цв. Петковъ
7. За старинитъ — отъ Стилиянъ Чилингировъ

ПРЕГЛЕДЪ:

- Културенъ** — Двадесетъ години отъ смъртта на П. Ю. Тодоровъ — отъ Г. К.
- Вжтрешенъ** — Деньтъ на Освобождението. Една историческа речъ на военния министъръ г. генералъ Луковъ — отъ Д.
- Външенъ** — Итало-етиопската война. Ратификацията на френско-руския пактъ. Въ Гърция и Испания — отъ Г. П. Г.
- Книжовенъ** — Книга о Балкану, отъ Г. К. — Ив. П. Кеповъ: — Минало и сегашно на Бобошево отъ В. — Хр. Вакарелски: Битъ на тракийскитъ българи, отъ С. Поповъ.

СПИСАНИЕТО Е ОДОБРЕНО И ПРЕПОРЪЧАНО:

I. Отъ Министерството на народното просвъщение презъ 1928 год. съ окр. № 23,970 отъ 7 септемврий с. г. и презъ 1935 год. съ окр. № 1386 отъ 25. февруарий с. г.

II. Отъ Светия Синодъ на Българската Църква презъ 1935 г. съ окр. № 2722 отъ 20. априль с. г.

III. Отъ Министерството на войната съ наредба по Щаба на Армията, № 6 § 2. отъ 1935 г.

IV. Отъ Министерството на вжтрешнитъ работи и народното здраве съ окр. № 5368. отъ 26. мартъ 1935 год.

V. Отъ Главната Дирекция на народното здраве съ окр. № 4906 отъ 20. мартъ 1935 год.

VI. Отъ Министерството на финанситъ съ окр. № 1762 отъ 20. мартъ 1935 год.

VII. Отъ Главната Дирекция на Трудовата повиность съ окр. № 8699 отъ 19. юний 1935 год.

2024

ОТЕЦЪ
ПАИСИЙ

РЕДАКТОРУ:

Г. П. ГЕНОВЪ, С. КАЗАНДЖИЕВЪ,
П. МУТАФЧЕВЪ

УРЕДНИКЪ: Г. КОНСТАНТИНОВЪ

ГОД. IX

СОФИЯ

1936

Бор. Зографовъ

БЪЛГАРИТЪ ВЪ АМЕРИКА

Америка винаги е била далече отъ нашата страна и отъ живота ни не само по пространство, но и по история, по битъ, езикъ и общественъ животъ. Тя би останала такава за мнозинството отъ народа ни и до сега, ако не бѣха се появили преди тридесетина години по стенигѣ на кръчмитѣ и кафенета по села и градове у насъ ония цвѣтни картини, въ които гигантски параходи съ по четири димящи комини порятъ морскитѣ вълни на пѣтъ за далечната, примамливата Америка; ако не бѣха плъзнали, заедно съ това, и агенти на презокеански параходни компании да разнасятъ по селскитѣ пазарища и по други срещи една нова надежда и да будятъ сладки мечти въ свититѣ и обезсърчени отъ беденъ животъ души на селянитѣ за по-хубавъ и щастливъ животъ, тамъ, отвъдъ океана.

По онова време — 1906-1907 г., въ Съединенитѣ Американски Щати бѣ настѣпилъ разцвѣтъ на индустрията и на търговията, а една година по-късно се строеха дълги желѣзнопѣтни линии на северъ отъ Чикаго и другаде. Чувствуваше се тогава въ Америка липса на работни здрави рѣце. Параходитѣ вече ги осигуряваха. Почти съ всѣки презокеански параходъ сѣ трѣгвали по 200—300 българи отъ разни краища на свободното и неосвободеното ни отечество за страната на доларитѣ. Само презъ 1907 г. отишлитѣ българи въ Америка се изчисляватъ на близо 30,000 души.

Тогава, собствено, започва истински български емигрантски животъ въ оная страна.

Нашитѣ полета и долини сѣ плодородни, но има и каменисти, сурови мѣста, които, при непосиленъ трудъ надъ тѣхъ, не даватъ много плодъ и оставятъ въ душата на орача, на селянина, неутолена жаждата за по-богата жѣтва, за по-добро възмездие на труда му. Главно селяни отъ такива наши мѣста дадоха първи ухо на призивнитѣ сирени на агентитѣ и трѣгнаха подиръ тѣхъ да дирятъ щастие. Имаше и други едни селяни и по-малко граждани, които сѣщо потеглиха подиръ обещанията и съблазнителнитѣ описания на агентитѣ на параходнитѣ дружества — това бѣха нѣкои отъ ония наши българи отъ Македония, които презъ Илинденското възстание, 1903 г., видѣха домоветѣ си опожарени, имотитѣ разсипани, надеждитѣ за по-добъръ животъ — разбити, а вече виждаха задъ стѣпкитѣ си зловещата сѣнка на подтисника. Имаше и трета една категория, пакъ повечето селяни, които вече бѣха свикнали на работа въ чужбина — Влашко, Цариградъ и Мала Азия.

Отъ тѣзи именно срѣди се събираха групи за заминаване въ Америка и тѣ образуваха тамъ главното ядро на американската ни емиграция. Каквито и да сж били личнитѣ подбуди у тия българи, заминаващи по единично, на малки или на голѣми групи — тия хора ще да сж били, повече или по-малко, съ авантюристиченъ духъ, съ лесно възбудимо въображение и съ склонность да следватъ миражи.

Изобразената на специалнитѣ рекламни картини отъ параходнитѣ компании грамадна маса вода, разпѣнена отъ дветѣ страни на носа на парахода, особено е била примамлива и е действувала на въображението на селянина, който не е виждалъ море; привличала го е съ магнитна сила и той съ зяпнали уста се е заслушвалъ въ обясненията на агента и въ увлѣкателното му описание на пжтуването по океана и на чуждата страна, която едва ли не още при влизането въ нея предлага пълни шепи злато.

Не е имало нужда параходниятъ агентъ да притежава особени способности за убеждаване: нерадостната действителность у дома и писмата отъ Америка отъ нѣкои вече отишли тамъ, спечелили долари и похвалили се на своитѣ близки, сж помагали на увещанията на агентитѣ, за да израсте Америка въ въображението на заинтригуванитѣ вече въ едно сияние, като истинска обетована земя.

Трѣбва да се признае, че по онова време агентитѣ на параходнитѣ агенции не сж прибѣгвали до недобросѣвѣстни освѣтления и прилъгвания, понеже наистина Америка тогава е била гладна за работници и тѣ почти веднага сж бивали настанявани на работа и получавали сравнително добри заплати. Това съответствие между обещания отъ тукъ и намираната действителность тамъ бѣ причина презъ годинитѣ 1907—1908 да потече истински потокъ отъ емигранти къмъ страната на Линкълна.

Какъ отиваха тѣ? — Съ по едно куфарче съ долни дрехи и храна, а мнозина и съ приготвени още отъ тукъ здрави кожени колани съ преградки за пари, познати подъ името кемери. И още — съ мисль, че временно се откъсватъ отъ родно мѣсто и отъ семейство и че, като се напечелятъ пари, ще се завърнатъ у дома, ще си изградятъ похубави кжци, ще се обзаведатъ и облѣкатъ по-хубаво и ще изживѣятъ останалата часть отъ живота си по-смыслено и човѣшки.

Този притокъ на емигранти къмъ Америка, разбира се, не е билъ само отъ България (и Македония), а почти отъ всички европейскн страни. Параходнитѣ компании били, презъ споменатиятъ периодъ отъ време, особено заети съ уреждане на превоза — по сухо и по море — на емигрантскитѣ многобройни групи. Тѣ сж знаели, че тия десетки хиляди хора, които се стичатъ въ С. А. Щати и Канада, съ изклю-

чение на ония, произходящи отъ Англия, главно Ирландия, не владѣятъ английски езикъ — едничкиятъ, официалниятъ и всеговоримъ въ Америка езикъ, та били наредили една добре организирана служба за осигуряване на безпрепятствено и дори приятно пътуване на разноезичнитѣ емигрантски групи до Ню-Йоркъ.

Специални служаци — чиновници на параходнитѣ компании — говорещи разни езици, сж давали всички необходими опжтвания и съвети на групитѣ емигранти, изпращали ги съ точни и подробни указания: въ кой градъ на гарата кого да дирятъ и какъ да влизатъ въ връзка съ другитѣ агенти, предизвестени за пътуване имъ. Една специална значка, поставена на видно мѣсто на дрехата отвънъ на всѣки отъ заминаващитѣ, е била достатъчна да привлече вниманието на агента въ Базелъ — да речемъ — та, щомъ пристигне влака на гарата, да се насочи къмъ подалитѣ се отъ прозорцитѣ на вагона и показващи мълчаливо значитѣ си емигранти. Единъ „есперанто“, който е нѣмало нужда дори и да се говори. Агентътъ ги повеждалъ съ себе си, настанява ги въ „хотелъ“ (специални бараки, построени и издържани по онова време отъ компаниитѣ близо до гарата въ Базелъ — удобенъ желѣзопжтенъ пунктъ за препращане на емигранти отъ близкия Изтокъ къмъ Шербургъ и Хавъръ, или къмъ други пристанища) и на другия день ги натоварвалъ въ влака — вече за пристанището, отдето ще ги вземе параходътъ и гдето другъ агентъ по сжщия начинъ ще ги разпознае между другитѣ пътници и ще ги опжти.

Това е било стадно пътуване, уредено почти до съвършенство.

Тази стадность е продължила доста дълго вече въ живота на нашитѣ емигранти и въ самата Америка и е траяла, въ една или друга форма, дотогава, докогато тѣ не сж били научили поне до нѣкъде английския езикъ.

Почти нѣма случай наши емигранти по онова време на групови пътувания да не сж се запжтвали при нѣкой свой роднина или познатъ вече въ Америка. Тѣ, впрочемъ, сж бивали въ повечето случаи подканвани, подсѣщани или повиквани отъ такива вече заловени за работа емигранти. Веднажъ слѣзи отъ парахода на американска земя, стотицитѣ наши емигранти не следъ дълго бивали поглъщани въ фабрики и мини или раздробявани на по-малки групи по разни желѣзопжтни линии, които по онуй време на засилване на търговията и производството сжщо били въ усиленъ строежъ. Презъ 1908 г. по нѣколко такива желѣзопжтни линии работили близо 25,000 души българи. Получавали сж сравнително добри заплати и дори по едно време тѣ като че се разглезили и възгордѣли: хора отъ други желѣзопжтни компании, които по сжщото време строили други конкурентни линии (въ Аме-

рика желѣзниците сж въ ржцетѣ на частни компании), отивали при нашитѣ емигранти и ги предумвали да напуснатъ работата си и, срещу по-високи заплати, да отиватъ да работятъ по построяването на друга линия. По-слаботѣлеснитѣ или по-маловъзрастнитѣ отъ емигрантитѣ ни обикновено изпълнявали по-леки работи, главно — носѣли вода за пиене на разгорещенитѣ отъ работа по-възрастни тѣхни другари. Толкова много наши емигранти сж минали презъ този етапъ на работа, че човѣкъ остава, при разговори съ българи въ Америка, съ впечатление, че нѣма нашъ емигрантъ, който да не е копаль по желѣзопжтни линии. Пъкъ и тая работа не иска специална техническа или друга подготовка, не иска знание на езика, а — само здрави ржце. На първо време нашитѣ емигранти това именно сж могли да предложатъ за използване отъ американцитѣ.

Тукъ сж били първитѣ срещи, първитѣ взаимоотношения на българскитѣ емигранти съ американци-работодатели и съ другородци — сжщо работници. Съ американцитѣ-работодатели, инженери или главни надзорници, нашитѣ емигранти почти сж нѣмали непосредственъ контактъ. Каквото е имало да се казва или да се нарежда — казвало се е чрезъ тѣй нареченитѣ формени, главатари на групи отъ по нѣколко души работници. За такива формени били поставяни по-събудени и интелигентни измежду самитѣ българи, знаещи що-годе английски, или нѣкои отъ друга народностъ. Дружбата е била между нашитѣ емигранти и работницитѣ отъ други раси и народности, съ които е трѣбвало заедно да работятъ. Обикновено тази работа по построяване на линии, както и по минитѣ и други тежки работи, се вършела отъ работници, произходящи отъ по-назадничави въ културно отношение страни. За другари въ работата по тия линии нашитѣ хора сж имали: негри, власи, унгарци, сърби, хървати, мексиканци.

И по-късно тия тѣхни другари по работа сж били за тѣхъ като посрѣдникъ, като етапъ къмъ навлизане въ американския животъ и установяване на непосредни вече отношения съ истинскитѣ американци. Така е било не само съ работящитѣ по линиитѣ, но и съ работящитѣ по мини и по фабрики, т. е. почти съ всички наши емигранти.

Голѣмиятъ брой българии-емигранти, установени на многобройни групи въ първитѣ години на нѣколко пункта въ централнитѣ и северни щати, е насърдчилъ по-предприемчиви наши емигранти да отворятъ ресторанти, хотели-ханове и фурни за нуждитѣ на българитѣ. Храната е нѣщо консервативно. Нашитѣ хора, свикнали на нашенски хлѣбъ и ястия, просто страдали, когато е трѣбвало да ядатъ отъ особено приготвени (мекъ, мѣсенъ съ картофи, масло и други примѣси) американски хлѣбъ и американски ястия, малко

безсолни, безъ тлъстини, често недоварени и изобщо по вкусъ твърде различни отъ нашенскитѣ ориенталски ястия. За любимия на нашитѣ хора пиперъ — и дума да не става. Не бѣха рѣдки случаитѣ, когато отъ България и отъ македонски краища близкитѣ на емигрирали въ Америка имъ изпращаха по хора или по пощата торбички съ буковски пиперъ.

Така, заедно съ установяването на по-голъми емигрантски групи изъ северно американскитѣ щати, се явяватъ вече и наши гостилници, фурни, хотели (но само за нашенци). Тѣ сж обслужвали българитѣ и нѣкои отъ сръдноевропейскитѣ и блискоизточни емигранти, чиито вкусове и чиито начинъ на животъ не се различавалъ отъ тоя на българитѣ.

Къмъ 1907 година, която може да се вземе за начално време на живота на българската емиграция въ Америка, въ С. А. Щати и Канада вече е имало около 50,000 българи почти всички ергени или женени, но последнитѣ сами, безъ съпружитѣ си. Всичко на всичко по туй време е имало близо 50 семейства. Това сж били гурбетчии, временни жители на Америка, печаловници, които гледали главно да натѣпкатъ кемеритѣ си съ долари и да се завърнатъ въ родината. Затова тѣ не гледали дали жилищата имъ сж много хигиенични и удобни въобще; дали дрехитѣ имъ сж чисти, спретнати и прилични, споредъ изискванията на мѣстното население; дали храната имъ е пълна, достатъчна, добра.

Най-често тѣ сж живѣли въ първитѣ години въ общжития — евтини дъсчени жилища почти безъ мобили, съ широки помѣщения, гдето сж намирали подслонъ и нищо друго. Никаква естетика, никакъвъ комфортъ. Спѣли сж задружно, съ десетици, като въ казарма. Когато отивали на работа, оставяли дежурни нѣкои измежду себе си — да чистятъ бобъ и да го варятъ въ казанъ или да ператъ долни дрехи и да ги сушатъ. Ядѣли сжщо тѣй задружно и често си устройвали вечерни увеселения при бурета бира. Храната имъ била обикновено много оскъдна. Единъ симпатиченъ мъжъ отъ Екши Су, леринско, днесъ търговецъ на риби, кокошки и зехтинъ, ми разправяше въ Индианapolis (щатъ Индияна), какъ по ония дни, отъ слабо хранене заболѣлъ, отслабналъ и не можалъ да върши добре работата си въ фабриката. Когато най-сетне се решилъ да се подложи на лѣкарски прегледъ, лѣкарътъ му казалъ, че това е крайния предѣлъ на издръжливостъта му и че всѣка загубена минута, ако продължава тоя режимъ, може да му коштува живота. „Още утре ще напуснешъ работата — казалъ му той — и веднага ще заминешъ за Калифорния, да правишъ морски и слънчеви бани, ако искашъ да живѣешъ“. Послушалъ го, пекълъ се на Калифорнийския жежкъ отъ жаркото слънце пѣсъкъ

и оздравѣлъ, но похарчилъ всичкитѣ си спестени пари, заради които билъ изпадналъ въ това критическо положение.

Този случай не е билъ единственъ. Той илюстрира разбиранията и начина на живота на стотицитѣ наши емигранти по онова време.

Колкото, обаче, и да сж били пестеливи емигрантитѣ ни тогава и да сж имали грижа само да трупатъ пари, човѣшката природа у тѣхъ сжщо е заявявала своитѣ права за разнобразенъ и по-кolorитенъ животъ. Особено пѣкъ при обстоятелството, че толкова дълго време тѣ е трѣбвало да водятъ ергенски животъ.

Така, въ нѣкои отъ отворенитѣ кафенета по нашенски типъ, гдето се събирали емигрантитѣ за игра на карти и за приказка (нѣкой новъ дошгълъ отъ „Стария“ край, т. е. отъ България или Македония; нѣкой получилъ писмо отъ дома или друга пратка; нѣкой дошгълъ да търси работници и пр.) се явили и пѣвници съ дайрета, съ кючечи. Отваряли се тогава кемеритѣ и нѣкои до дъно сж ги изпраждали отъ възторгъ предъ пѣснитѣ и хълбоцитѣ на тия „артистки“. Кжде сж имали тѣ по-рано случай и възможность, въ роднитѣ си села, да гуляятъ така на свобода и да се наслаждаватъ отъ такива хубавици! И кжде сж имали толкова пари въ ржцетѣ си!

Въ този началенъ периодъ отъ живота на нашата емиграция въ Америка, групитѣ българи сж живѣли като напълно чуждъ елементъ всрѣдъ американското общество. Ходѣли сж съ дебелитѣ шаечни дрехи, които си били ушили още въ роднитѣ си мѣста, а имало и доста отъ тѣхъ, които отивали на работа и се връщали отъ работа на групи, пеша, облѣчени съ работнишкитѣ си специални връхни дрехи отъ тъмносинъ, обикновено простъ, евтинъ платъ, съ кашки презъ кръста и голѣми джебове на бедрата, на гърдитѣ — известнитѣ работнишки дрехи (за работа въ фабрицитѣ или по пжтищата), наречени по английски „оверолси“, съ каквито дори и до днесъ продължаватъ да се мѣркатъ по улицитѣ на американскитѣ градове нѣкои прости работнищенигри. Толкова необичайно и нѣкакъ диво е изглеждало това на мѣстнитѣ жители, че много често по такива наши групи работници деца сж замѣрвали съ камъни, домати или яйца. Разправяха ми за единъ случай, когато единъ по-чувствителенъ и буенъ нашъ емигрантъ е билъ предизвиканъ да стреля съ револвера си, за да обуздае тия подигравачи и да запази достоинството си.

Като се знае, че въ тия първи години отъ живота на нашата емиграция хората ни не се довѣрвали на банкитѣ, пѣкъ и нѣмали навикъ да влизатъ въ отношение съ тия нѣкакъ чужди тѣмъ съ тържественостъта си институти, можемъ да си представимъ, съ какъвъ страхъ, съ какво подозрение

и съ каква предпазливост криели въ кемеритѣ си и въ други вжзли подъ долнитѣ си дрехи скжтанитѣ пари, когато спѣли заедно съ десетки хора единъ до другъ. Това е било непрактично и затова, най-често, тѣ сж оставяли голѣми суми пари у нѣкои свои съотечественици, у които имали довѣрие. Това сж били тѣхнитѣ банки, безъ формалноститѣ, разбира се — и безъ гаранцията за сигурност на банкитѣ. Имало е не малко случаи на завличания и бързо забогатяване на нѣкои отъ тия своего рода банкери.

Ергенскитѣ животъ и раздѣлата отъ жена и деца за дълго време омръзва и натегва. Особено всрѣдъ единъ народъ, тѣй чуждъ, тѣй далеченъ по езикъ, по обичаи и манталитетъ, какъвто е американскитѣ съпоставенъ съ нашия. Часть отъ тогавашнитѣ наши емигранти сж се завърнали по роднитѣ си мѣста съ доста пари и съ намѣрение да си останатъ дома. Но, който веднажъ е поживѣлъ добре въ Америка, мжчно може да свикне да живѣе другаде, дори и въ родното си село. Макарь че нашитѣ емигранти (тогава още гурбетчии) сж живѣли изолирано отъ мѣстнитѣ американци и не сж имали възможность да изпитатъ удоволствия и улеснения, каквито Америка предлага изобилно на своитѣ граждани, все пакъ атмосферата на живота въ С. А. Щати, пулсътъ му, не могатъ да не бждатъ почувствувани отъ емигрантитѣ ни и да не печелятъ сърдцата имъ. Съ много малки изключения, почти всички отишли си дома емигранти отново се завръщатъ въ Америка — сега вече съ нови преселници (роднински момчета и други познати), а не малцина и съ невѣсти или съ женитѣ си. Куриозни случаи е имало, когато такива емигранти се връщали отново въ Амрика съ булкитѣ си и е трѣбвало, като младоженци, да ношуватъ по за нѣколко дена въ общитѣ, групови спални на ергенитѣ.

*

До тукъ имаме стадниятъ периодъ отъ живота на емиграцията ни въ Америка. Презъ тоя периодъ български емигранти на голѣми групи имаме заселени най-много въ щата Онтарио (главно въ града Торонто), Канада, и въ градоветѣ: Гранитъ Сити, Чикаго, Индианаполисъ, Сентъ Луисъ, Филадельфия и по други градове на срѣднитѣ и североизточни щати на федералната република.

Тука свършва и гурбетчийството и започва вече истинскитѣ емигрантски животъ — установяване за по-дълго време, за неопредѣлено време и дори завинаги въ страната на янкитѣ.

Започватъ българскитѣ семейства да се увеличаватъ. Обикновено отъ роднитѣ мѣста сж бивали избирани и довеждани жени за женене въ Америка съ наши ергени тамъ. Запознанства сж ставали чрезъ портрети и писма, чрезъ по-

сръдничество на близки хора или на български вестници, каквито вече почнали да излизатъ въ Америка. Доиде ли съпруга отъ „Стария край“ (както емигрантитѣ наричатъ по подражание на американцитѣ Европа), тя иска да си уреди свой домъ, по свой вкусъ и тя да си бжде стопанка въ него. Така започватъ да се размножаватъ вече семейни гнѣзда и да се разпада общежитието, казармената форма на животъ на емигрантитѣ ни. Емигрантътъ, вече глава на семейство, се обособява, — купува си или си наема частно жилище; снабдява се по-късно дори и съ автомобилъ и трѣгва по пжта на по-самостояния животъ. Той вече е понаучилъ малко английски езикъ, — не се стѣснява да се вози въ трамвая, седналъ редомъ съ американци или елегантни американки; опитатъ силитѣ си и видѣлъ, че той не е съвсемъ изгубенъ; че вънъ отъ тѣсния кръгъ на емигрантската българска атмосфера може дори по-свободно да се диша и по-добре да се живѣе.

Стжпкитѣ му, обаче, все сж плахи. И той не отива много надалече. Кжщата си наема или си я купува въ близость съ кжщитѣ на други свои сънародници или най-много въ квартала на други балкански емигранти (хървати, словенци, ромъни и пр.) или на негри. И до днесъ, въ много отъ нашитѣ селища въ Америка, имаме това съседство. Непоносимо е да се чувствувашъ винаги потиснатъ отъ околната сръда. Затова, по инстинктъ, бихъ казалъ, за самозапазване нашитѣ хора избѣгвали да се размѣсватъ съ мѣстнитѣ американци и се заселвали въ съседство съ равни по материална култура други емигранти или дори съ по-долни: съ негри. Поне надъ тѣхъ да чувствуватъ превъзходство.

Съ влизането на българката въ емигрантския животъ, като съпруга и домакиня, се внася нова струя, измѣнятъ се формитѣ на тоя животъ. Увеличаватъ се семействата, мжжтъ вече мисли повече за благоустрояване въ дома си, отколкото за връщане въ родината. Явяватъ се нужди за по-почтени и съобразни съ семейния моралъ удоволствия, за семейни срещи и забавления.

Дружествата, които първоначално се образували за взаимна подкрепа главно, започватъ да си поставятъ цели и за благотворителность, за семейни забави и за културно развитие. Когато пкъ по-късно се нараждатъ и деца, тия дружества започватъ да се грижатъ и за българско образование.

Явява се нужда и отъ черкви, отъ наши свещеници, които да извършватъ обредитѣ по случаи на кръщаване, вѣнчаване и смъртъ.

Така, полека-лека нашитѣ емигранти въ Америка се снабдяватъ съ свои свещеници и черкви, увеличаватъ дружествата си, впускатъ се вече и сами по широката американска земя и заживяватъ единъ по-смысленъ националенъ, общественъ животъ.

Добрите изгледи за работа и за печалби въ Америка (съ малки интервали на безработица) привличали нови и нови емигранти отъ българските краища въ Македония и въ България, докато се приложи следъ европейската война една мърка, съ която този притокъ на пришелци отъ балканските страни се ограничи значително и съ това се тури, собствено, край на българското преселничество въ Америка. Живата връзка, която се поддържаше между нашето отечество и емигрантите ни въ Америка, чрезъ до неотдавнашните отлъчвания на българи отъ България и отъ Македония, отиващи въ отъждокеанската страна, се прекъсна, но чувството на по-голямата частъ отъ емиграцията ни тамъ къмъ родината и мисълта ѝ за нейната участъ не угаснаха. Националните поражения, които българскиятъ народъ претърпѣ следъ балканската и общоевропейската войны, отекнаха болезнено въ душите на най-добрата частъ отъ американските ни емигранти, особено всрѣдъ българите отъ Македония, които съставляватъ двете трети отъ цѣлата ни тамошна емиграция, и въ резултатъ се подѣе отъ македонските българи една дейност, която по патриотизъмъ може да съперничи съ най-добрите и внушителни родолюбиви инициативи и дейности на български срѣди отъ днешно и отъ минали времена. Македонските българи въ Америка се организираха въ родолюбиви политически организации, обединени въ единъ общъ съюзъ, съ цель да поддържатъ буденъ и високъ духъ на родолюбие въ редоветъ си и, чрезъ това, да въздействуватъ по законни и хуманни пжтища предъ американски и други обществени и политически фактори за издействуване и осигуряване на признатитѣ и неоспорими национални права за своите братя въ Македония. Въ 28 града изъ щатите има такива организации, а при много отъ тѣхъ сж открити и се поддържатъ отъ членоветъ имъ български училища, гдето емигрантски деца, родени въ Америка, учатъ български езикъ и история и по тоя начинъ се приобщаватъ къмъ възвишенитѣ родолюбиви чувства и стремежи на своите родители. Тия организации иматъ свой вестникъ „Македонска трибуна“, чийто организаторъ и пръвъ нѣколкогодишенъ редакторъ бѣ пишешиятъ тия редове.

Освенъ тия чисто македонски патриотически организации, има неотдавна образуванъ съюзъ пакъ на македонски организации съ формална цель за издействуване на свободи въ Македония, но съ крайно лѣви, комунистически тенденции. Тоя съюзъ не вирѣе. Други организации сж: селски дружества, въ които влизатъ емигранти отъ едно и сѣщо село (тия дружества за взаимопомощъ и често за помагане на селяни въ родината и за изграждане на черкви, училища, читалища и пр. тамъ, сж най-старите); взаимоспомагателни и културни сдружения, които заедно съ селските достигатъ на

брой до 30 въ цѣла Америка. Повечето отъ тия дружества и организации сж образувани следъ 1914 година.

Български православни черкви, изградени и издържани отъ самитъ емигранти има въ седемь града. Има и нѣколко протестантски мисии, които не могатъ много да вирѣятъ, защото, който иска да посещава протестантска черква, може да иде въ която и да е отъ безбройнитъ чистоамерикански такива черкви.

Българитъ-социалисти — има не малко и такива — си иматъ свои малки организации, главно въ градове съ тежка индустрия. По-крайнитъ отъ тѣхъ, комуниститъ, издаватъ в. „Съзнание“, подържанъ и отъ комунистическата американска партия, а другитъ по-умѣрени социалисти, но теоретически най-непримиримитъ съ буржоазния строй, тѣй нареченитъ еселписти (отъ началнитъ букви S.L.P., което значи Социалистическа Работническа Партия) — издаватъ слаборазпространения в. „Работническа просвѣта“. До двадесетъ и петата си годишнина вече е достигналъ най-популярниятъ информационенъ в. „Народенъ гласъ“, частно предприятие, който е игралъ наистина добра роля за подържане вкуса и спомена у емигрантитъ ни за българско писмо и е служелъ за посредникъ — поща между българи, разпрѣснати по далечни американски краища.

За забелязване е, че отъ всички приблизително 45,000 българи въ Америка (С. А. Щати и Канада), българи отъ Тракия има извънредно малко, почти никакъ.

По произходъ емигрантитъ ни сж главо отъ селата. Ергени сж около 19,000, а останалитъ се включватъ въ 6,500 български семейства. Около 10,000 кафенета, гостилници и други дюкяни сж притежание на българи. Има близо 500 български ферми. Българи — лѣкари, инженери, адвокати, учители и други, занимаващи се съ умственъ трудъ има надъ 60 изъ разни градове. Мнозина отъ тѣхъ дори емиграцията ни не дозира че сжществуватъ. Много малкъ процентъ българи сж оженени за американки.

Интересни черти биха могли да се изтъкнатъ отъ смѣсцата на българо-английския езикъ, която е измѣстила чистия български говоръ у емигрантитъ. Почти не може да се намѣри българинъ, живѣлъ дълги години въ Америка, който да не употрѣбява чисто английски или побългарени чрезъставки английски думи въ разговора си на български.

И нашата емиграция, както е и съ другитъ емиграции, не е могла да устои и нѣма дълго да устои на американизацията, на стопяването въ американското гърне — да употрѣбимъ популярния изразъ въ американската книжнина за подобни случаи. Свободолюбива Америка не преследва чужденцитъ, не затваря училищата имъ, но съ много хуманни и методични срѣдства гледа постепенно да се освободи отъ чуждитъ тѣла въ своята снага (а тѣ сж тѣй много и толкова не-

приятности е имала страната отъ нѣкои отъ тѣхъ презъ свѣтовната война!)

Докато емигрантитѣ ни живѣха въ лакътна близость помежду си и не знаеха още английски езикъ, представляваха мѣчно асимилуемъ елементъ. Съ течение на времето, обаче, когато българи (ергени и семейства) започнаха да се заселватъ и по единично по разни градове (днесъ българи има въ около 700 града на щатитѣ); когато се умножиха семействата и емигрантитѣ посвикнаха съ новата си страна и особено когато имъ се народиха деца, много отъ които днесъ едва сричатъ български и иматъ чисто американски вкусове, нрави, гражданско съзнание и чувства за първа принадлежностъ къмъ Америка, работата се промѣни и наистина емиграцията ни започна полека-лека да се топи и претопява. Днесъ малцина и отъ по-старитѣ ни емигранти мислятъ за завръщане въ родината.

Тукъ се поставя единъ сериозенъ, голѣмъ въпросъ, за съгашъ нашата емиграция, по-специално младитѣ ѝ поколѣния, и въобще — нашата национална съдба.

Български училища, съ още не много активна и системна работа имаме въ Америка, но тѣ много малко могатъ да помогнатъ, ако се оставятъ въ сегашното си състояние, за да се поотложи поне, ако не да се попрѣчи на асимилирането на нашата младежъ тамъ. Между родители и деца все по-дълбоко се спуща преграда и тя може въ недалечно бъдеще да ги раздѣли съвсемъ едни отъ други.

Малкъ народъ сме. Живѣемъ всрѣдъ условия, които не ни даватъ пълна свобода и покой да доразвиемъ сравнително слабитѣ си народни сили. Имамъ толкова българи подъ чуждо владичество!

Естествено е, човѣчно е, пкъ и отъ интересъ за международната общностъ е да искаме, да се стараемъ да скъпваме и ревниво да пазимъ отъ разпиляване народнитѣ си сили. Непростимо би било всѣко наше нехайство за всѣко зрънце, за всѣка прашинка отъ златния стокъ на нацията ни. Това може да се разбере и отъ другитѣ, въ чужбина.

А американската ни емиграция е значителенъ кжсъ чисто злато отъ нашето национално богатство.

Ето защо, не за да прѣчимъ на американизирането на емиграцията ни, а за да използваме за народа си най-доброе и най-много всичко отъ националната ѝ енергия, която остава до пълното ѝ поглъщане отъ океана на наистина величествената, високохуманна американска цивилизация, ние трѣбва да направимъ нѣщо по-смислено въ тая посока. Можемъ да бждемъ сигурни, че и самитѣ американци ще схванатъ добре, че това ни се налага отъ жизнени национални съображения.

Остава на тия, които иматъ и формално задължение да се грижатъ за националната ни здравина, да помислятъ и решатъ нѣщо по това.